

MAARJA VALK

Valmistu
EESTI KEELE
riigieksamiks 2021

Valmistu eesti keele riigieksamiks 2021
Maarja Valk

Retsenseerinud Aile Laats
Keeletoimetaja Piret Põldver
Kujundaja Heisi Väljak

ISBN 978-9949-641-75-8
Autoriõigus: Maurus Kirjastus OÜ

Trükk: Printon

Kirjastus Maurus
Tartu mnt 74, 101144 Tallinn
Telefon 5919 6117
www.kirjastusmaurus.ee
tellimine@kirjastusmaurus.ee

Kõik õigused käesolevale väljaandele on seadusega kaitstud. Ilma autoriõiguse omaniku kirjaliku loata pole lubatud ühtki selle väljaande osa paljundada ei mehaaniliselt ega muul viisil.

Sisukord

1. Täheortograafia	4
Sulghäälikute õigekiri	
Kaashäälikuühendi põhireegel ja erandid	5
<i>h</i> -tähe õigekiri	6
<i>i</i> ja <i>j</i> -i õigekiri	7
<i>f</i> -i ja <i>š</i> õigekiri	8
Võõrsõnad	9
Tsitaatsõnad	10
2. Algustäheortograafia	12
3. Kokku- ja lahkukirjutamine	14
Nimisõnade kokku- ja lahkukirjutamine	
Omadussõnade kokku- ja lahkukirjutamine	15
Tegusõnade kokku- ja lahkukirjutamine	16
Muutumate sõnade kokku- ja lahkukirjutamine	18
4. Lühendamine	21
5. Numbrite kirjutamine	22
6. Kirjavahemärgid	23
Koondlause	
Rindlause	24
Põimlause	25
Lauselühendiga lause	26
Lisandi, ütte ja kiilu kirjavahemärgid	27
Jutumärgid ja tsiteerimine	28
7. Tüüpilised stiilivead	31
Soovitused eksamikirjutajale	
Vale või kohmakas sõnavalik, vale paronüüm	32
Rektsioonivead. Eri ajavormide kasutus. Ainsuse ja mitmuse segiajamine	34
Nn hakitud stiil – laused, kust puudub mõni oluline lauseliige; sidesõnadega algavad laused	35
Põhjendamatu argikeelsus, liigne kujundlikkus	37
Liiasus, sõna- ja mõttekordus	39
Kantseliit või moesõnadega liialdamine	41
Liigne asesõnade kasutus, nn <i>sina</i> -vorm, põhjendamatu sõna „asi“ kasutamine, nn <i>saama</i> -tulevik	43
Lausestusvead. Seoseta laused, loogikavead lausestuses, vale sõnajärg	45
8. Arutleva kirjandi etapid	49
9. Kirjutamine	56
Ortograafiaülesannete vastused	86

1. Täheortograafia

SULGHÄÄLIKUTE ÕIGEKIRI

1. Omasõnade alguses kirjutatakse *p, t, k*, võõrsõnades lähtekeele järgi *b, d, g*, näiteks *troon – droon, kaas – gaas*.
2. Sõna sees kirjutatakse helitute häälikute (*b, p, d, t, g, k, s, h, f, š, z, ž*) kõrvale *p, t, k*, erandina võib helitute häälikute kõrval olla ka *b, d, g*:
 - liitsõnades sõnade piiril, nt *sundseis, irdketas, sangpomm, sulgpall, umbtänav*;
 - liidete ees, nt *aegkond, hertsogkond, hoogsus, õudsus*;
 - liide artikli *-ki* ees, nt *astubki, pangki, tõldki*;
 - sõna algkuju säilitamiseks sama sõna muutevormides, nt *need/ma – need/sin, need/ku, õud/ne – õud/sed, õud/seid, liig/ne – liig/se, liig/selt*.

Harjutus 1. Kirjuta lünka sobiv(ad) sulghäälik(ud).

Kell__i oli löömise lõpetanud. Moo__sas kodus on sageli nii __uširuum kui ka saun. __eellakk on vähem aeganõudev protse__uur kui __eelküünte tegemine. Kas teed jäätistel vahet: mis on __lombiir, __elato, __arfee ja sorbe__? Eestimaa Looduse Fond tõi välja neli __lobaalset kes__onnaprobleemi, mis üha enam mõjutavad elu Eestis. Säravad kul__sed lehed kaunistavad peolauda ning lisavad piduli__ust ja maagiat. Uuri pildi__aleriid New Yor__is toimunud USA hi__seriaali võttepäevast! Joovastavad joogid ja __roogid võivad põhjustada __epressiooni. Samuti võib __eseeküpsised pärast kuivamist katta üleni šokolaadiga. Teema__lokk on seotud teemade kogum. Alternatiivina toodi välja Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest iseseisva __eopoliitilise __loki moodustamise idee. Looduslik ja õrn __alsam tugevdab juuksestruktuuri, parandab kammitavust ja muudab juuksed siidiselt läikivaks. Ost__e tugevast ja sul__ergest elas__sest nailonist prits__ott. __uduaari kauplusest leiab suurima valiku Eesti __isaini__rände. Viimasel ajal näeb filmides üha enam __roonikaadreid. Kodakon__suse taotlemiseks teenin__uses tuleb eelnevalt __roneerida aeg. Restorani kok__i ei osanud öelda, miks __urmeetoit kellele__i ei maitsenud. Kuna __ripihaigus võib areneda __opsupõletikuks, tuli teha rönt__enpilt. Valmistasime marjadest __ooli. Kui vaataja näitleja meisterli__ust imetledes ei märka __rimmi, siis on see hästi tehtud. Milline on sinu lemmi__ompve__? Õige __rüleekreem on __onsisten__silt ühtlane ning muna selles vaevuaimatav. Li__niku auaste antakse tegevteenistuses esimese ohvitseriaastmena kõrgharidusega erialaohvitseridele, näiteks ka__lanitele, arstidele või juristidele.

KAASHÄÄLIKUÜHENDI PÕHIREEGEL JA ERANDID

Kaashäälikuühendis kirjutatakse kõik tähed ühekordselt, nt *kartlik*.

Häälikuühendis võib mõne tähe kirjutada kahekordselt:

- liitsõnades, nt *plekkoos, keskkool*;
- rõhuliite *-gi* ja *-ki* ees, nt *kappki, pallgi*;
- kui liide algab sama kaashäälikuga, millega lõpeb sõnatüvi, siis ei kao sõnast ükski täht, nt *austraallane, keskkond*;
- tähtede *l, m, n* ja *r*-i järel olev *s* kirjutatakse kahe tähega, kui ei järgne kaashäälikut, nt *seanss, valss*.

Harjutus 2. Kirjuta lünka sobiv täht või sobivad tähed.

Renessan__ väärtustas naasmist antii__ultuuri juurde. Kõrgema servaga keraamiline kau__jas küpsetuskivi tagab täiusliku soojuse jaotumise. Ke__hobused, nende valmistamine ja sõitmine on harjumuspäraselt ikka laste tegevus. Millist muusikat kuuled: on see mar__ , val__ või polka? Kõrgema taseme e-a__kiri on võrdne omakäelise a__kirjaga. Küünlad loovad romantilise õh__onna. Lible on kohati koomiline kuju, kelle ü__lused ja aru__lused pakuvad pingele leevendust, kuid ta on ka mõ__lik külafilosoof. Kabeli ke__gi oli nõukogude ajal kaduma läinud. Töö keskendub mängureeglite balan__eerimisele videomängudes. Mart kannab ko__jaid riideid. Nagu kollektiivse otsuse puhul, on lõ__tulemus ikka mingil määral kompromi__lik kokkulepe. Lumi Lana sõrmede all on külm ja krista__jas. Hispaan__ased on samuti sõbralikud, aga portugala__aste vastu nad ei saa. Nii mõnigi noor ületas oma hirmu ri__sillal. Avan__i maksmise komme on vaikselt kadumas. Metallist kar__assiga kla__tool Elliot on valmistatud kõrgtihedast plastikust. Paljud maailma suurimad ehitised on rajatud religioo__el otstarbel. Esmalt me peame juurdlema, mis täpselt on üks suverää__e riik. Vas__lapäeval tahaks ikka klassikalist ku__lit. Sünnipäeval söödi ku__leid ja joodi mor__i. Dušš__i oli imeväike – see asus poti ja kraanikausi vahel. Li__kapsast saab edukalt rö__tida ja see maitseb ka li__kapsavaenlastele ja u__busklikele lastele. „Fä__kond“ on pi__gest särisev noorteromaan, mille al__idee pärineb brittide iga-aastase võistluse „The Big Idea“ võitjalt. Korrakaitsjate käitumine oli humaa__e ja väärib kiitust.

H-TÄHE ÕIGEKIRI

- Sõna sees olev *h* kirjutatakse ühe tähega pika täishääliku järel, nt *stiihia*, *psüühika*.
- Kui sõnas on lühike *h* kahe täishääliku vahel, kirjutatakse see ühe tähega, nt *jahu*, *rahe*.
- Kahe tähega kirjutatakse pikk *h* täishäälikute vahel või sõna lõpus, nt *krahh*, *Tšehhoslovakkia*.

Harjutus 3. Kirjuta vajaduse korral lünka *h* või *hh*.

Nutikad kasa__id kasutavad kaht telefoni, et stabiilselt kättesaadavad olla. Algselt nime-tati bo__eemlasteks vaba vaimuga rändavaid romasid, keda usuti olevat pärit praeguse Tše__i aladelt B__öömimaalt (lad Bo__emia). Sel aastal oli kõige suurem konkurents psü__oloogia erialale. Igast lapsest võib mõnikord saada __avalikus kohas jonniv pa__a-ret. Psüü__ika- ja käitumis__äirete diagnoosimine on kasvamas, näitab tervise __arengu instituudi kogutud statistika. Eesti psü__iaatrite seltsi juhi __innangul peegeldavad need numbrid eelkõige arstiabi kättesaadavust ja inimeste teadlikkuse kasvu. Ülemiste linna-kus renoveeritakse endine Dvigateli tootmistse__, mida kutsutakse välimuse tõttu ka kiriku__ooneks. Proovige seda värsket __allikavett. Vaatasime telesaadet „__igi__aljas Ita“. __ispaanias on täna __irmsad vihma__ood. Esimene epo__ algab päris algusest, s.o maailma loomisest. Juhuslik __ajameelsus on normaalne. Üldse on __allvares väga na__aalne ja uudis__imulik, samas ka väga kartlik. Kuninganna Elizabeth IIst sai eile Briti ajaloo eakaim monar___. Tuul ja vi__masabinad sagenevad ning __allaööd pole enam kau-gel. Aitä__ liitumast uudiskirjaga! Julgeid mehi ei __eidutanud teekonna raskus. Leppige sellega, et stii__ia määratseb. Poliitiline __angeldamine tasuta lasteaiaga tuleb lõpetada. Kooli 25. aastapäeva almana__ on müügil kooli kantseleis. Kukerpillide juubelituuril hakkavad laval __agu andma ka Tiit Kõrvits, Toomas Kõrvits ja Ike Volkov. Sellest naisest saigi kogu verise sündmuse nii-öelda __alg__allikas. Me__aanikud annavad ralliautodele viimast li__vi, et kõik me__anismid töötaks tõrgeteta. Täna veel on võimalik tunnetada paikade __õngu, kuid aeg on tegemas oma tööd ning need jäljed on tasapisi kadumas. Ekskursiooni tegi kohalik giid Jonathan, kes oli tše__, kuid suurest huvist eesti keele ära õppinud. Saates tuleb juttu Harju Tarbijate Ühistu ma__inatsioonidest korterite müümisel.

/ JA J-i ÕIGEKIRI

- Silbi algul kirjutatakse *j* ja silbi lõpus *i*, nt *ki-sa-ja*.
Erandiks on lühike sisseütlev, nt *majja*.
- Samuti tuleb meeles pidada, et *ü* järel *i-d* ei kirjutata, kuigi hääldatakse, nt *müüa*, *süüa*, *lüüa*. Erandid on *rüüu* ja *süüt*.
- Häälikute *ü* ja *i* järel ei kirjutata *j-i*, kuigi seda hääldatakse.
Erandiks on tegijanime liide *-ja*, nt *müüja*, *viija*.

Harjutus 4. Täida lüngad, kus võimalik.

Kohtusin oma unistuste täidevi__atega. Tegu pole ilmselgelt jõulupreem__aga, vaid kingitusega. Müüg__uhtimise aastakonverentsi peaesine__a, Briti müüg__koolitaja Mark Rhodes räägib interv__uus, kui oluline on müü__ana oma tootest vaimustuda. Tänapäeval on keeruline midagi maha müü__a, teadlikkus müü__a nipidest on kasvanud ja inimesed tunnevad väga hästi ära, kui neile midagi müü__akse. Õnnetus ei hüü__a tulles! Puu otsa roni__a peab olema väga osav ja treenitud. Kas tulevikus laeme tarkuse arvutist otse a__u? Püü__a päeva! Ülesandel on mitu lahendusvar__anti. Meie müüg__uht on tuntud oma mater__aalse mõtlemise poolest. Ehitusmater__alide kaupluses oli täna palju sooduspakkumisi. Tema jaoks oli Eesti toiduliidu südamega teg__a tiitli võitmine tööelu tipphetk. Kus teg__aid, seal näg__aid. Eesti rahvusliku ajalookontsepts__ooni üks läbi-vaid motive on eestlaste vabadusepüü__e. Praegused pens__onireform__ad annavad parima, et pens__onikassasse laekuks pens__onäridele veelgi enam pens__oni. Mina ei olnud esimene min__a, kes ma__a toodi. Möödudes var__endist, jätkab sõnumiv__a kiirelt oma teed. Küllast kostev mõni nõrk hüü__e ei jõua aga valitsejate fookusesse ja hajub infomüras. Ivo ei tule enam s__a, Ivol on täna laulatus. Silt mudeli- ja seer__anumbri-tega asub toote tagaküljel. Naisel esinesid kuulmis- ja nägemishallutsinats__oonid. Siis aga selgus, et sümptomeid ei põhjusta dementsus, parano__a ega skisofreen__a, vaid vitamiinivaegus. Klassikalise meed__akanali all mõistetakse selliseid kanaleid, kus on tööalajakirjanikud ja toimetused, näiteks a__alehed, a__akirjad, televis__oon, raad__o ja uudisteportaalid. Kuuma ilmaga on hea juu__a sidrun__ooki meega.

F-i JA Š ŐIGEKIRI

- **Pikk f ja š kirjutatakse ühe ja ülipikk kahe tähega, nt selle šefi, seda šeffi.**
- **Kaashäälikuühendis kirjutatakse ka ülipikk f ja š ühe tähega, nt selle harfi, seda harfi.**

Harjutus 5. Kirjuta lünka kas **f, ff, š** või **šš**.

Du__iustest du__inurk peab vett pidama. Kunstisalongis müüdi Lapini tu__i- ja gua__i-joonistust „Rist IV“. Kokandussaatel õpetati tegema pila__i ja bor__i. Kümne tervislikku elustiili märkiva töö hulka kuuluvad näiteks __loristi, massööri ja pro__essori oma. Minu pro__essionaalne kretinism seisneb selles, et ma ei suuda otsustada, kuhu reisida. Reisisemis olen aga juba väga pro___. Valgerannas mängiti 1. jaanuaril gol__i. Filmis oli arvukalt peadpööritavaid erie__ekte. Tahaks bor__i teha, aga pole aega. Ma__ia on sisemise hierarhiaga organiseeritud kuritegevuslike jõukude ühendus. Pila__ on riisiroog sibula, porgandi ja lambalihaga, mida hautatakse segamata. Ko__er on juudi kommeh kohaselt valmistatud toit, kus kehtivad ranged reeglid loomade humanseks tapmiseks. Teise teemana koorub mulle saadetud kirjadedest välja see, et uus süsteem suunab inimesi blu__ima ja riiki petma. __ariinsuhkur on tehtud valge ehk ra__ineeritud suhkru baasil. Raamimata suuremõõtmelised tu__ijoonistused haakuvad visuaalse kujundikeelega väikesemõõduliste töödega. Gulja__ maitseb alati hea olgu siis riisi, tatra või kartulitega. Soklikorruusel kas täielikult või osaliselt asuv korter on seega ni__itoode, millele on olemas oma kindel ostjaskond. Austria asekanstler astus Ibiza-a__ääri tõttu tagasi. Toimub õppekäik Tartu ülikooli peahoone pööningul asuvasse 19. sajandi kartseriruumi, kus on säilinud toonaste tudengite originaaljoonistused ehk gra__itid. Sõidugraa__ikute bro__üürist leiab kõikide 1. juulil käiku minevate liinide ajatabelid. Haruldane pole seegi, et endast väljas õpilane õpetajat lausa füüsiliselt ründab, olgu siis tegemist a__ektiseisundis või psüühikahäirega lapsega. Madrats ja ku__ett on vooderdatud ühelt poolt puuvillavildi ning lambavillaga, teiselt poolt mugava ja vetruva porolooniga.

VÕÕRSÕNAD

- Võõrsõna on keeles mугanemata või osaliselt mугanenud laensõna, millel on võõraks peetavaid struktuurijooni, nt *galerii, ekskursioon*. Võõrsõnu kirjutatakse häälduspäraselt, st lähtekeele lihtsustatud hääldusreeglite alusel.
- Kolmesilbilise võõrsõna lõppsilbi täishääliku õigekiri oleneb viimasest kaashäälikust. Kui sõna lõpeb
 - 1) helitu kaashäälikuga, kirjutatakse lõppsilbi täishäälik kahe tähega, nt *limonaad*;
 - 2) helilise kaashäälikuga (*l, m, n, r*), kirjutatakse vanemates laensõnades lõppsilbi täishäälik ühe tähega, nt *tärpentin*; uuemates kahe tähega, nt *kalambuur*.

Harjutus 6. Lisa lünka kas puuduv täht või puuduvad tähed.

Akts__onäri nõudmisel väljastatakse talle akts__ate omandiõigust tõendav õiend. Madalal temperat__ril sulav paraf__n on spets__aalselt mõeldud näohoolduseks. Hulig__nid teevad kadri- ja mardisantide kotid tühjaks. Revis__onikomisjon audit__rib finants- ja majandustegevust ning annab üldkoosolekule arvamuse ühingu majandusaasta aruande kohta. Essentia on unik__ne digit__lprindis seinakatete kollekts__oon. Re__i__ööri ja s__enaristina on ta teinud __okument__lfilmi unistajatest. Vide__staar__eebi meeleolukast sisenemisest avaldas sotsi__lmeed__as seltskonnaajakiri Hello!. Kindlasti ei pea paljud depress__ooni haiguseks, vaid a__apterivad sü__tomid iseenda toimetulekusuuutmatuseks. Kitliinimine vaid kon__tateerib fakti ja asub ravima. Sesoo__e depress__oon on depre__iivne seisund, mille ilmselt kutsub esile päikesevalguse vähenemine. Tema potents__aal on veel avastamata. Õhtuleht uuris, millised erilised ja ülevad hetked meenuvad __egust__rimisel osalenud __aamidil seoses __ampanjaga. Nad mõtlevad koos, kuidas võiks mater__alidega töötada, panna a__traktseid ideid füüsilisse vormi. Standar__on kon__ensuse alusel eks__ertide koostatud ja tunnustatud asutuse vastuvõetud norm__okument, milles esitatakse reeglid, juhtnöörid ja omadused tegevuste või nende tulemuste kohta üldiseks ja korduvaks kasutamiseks. Müüa avar maja, millel on privaatne krunt prestii__es asukohas. Olemas kamin, saun, te__as__ ja garaa__. Sõitsime e__pedit__ooni alguspunkti t__arterlennuga. Universitas Tartuensis küsis eri valdkondade __oktoran__idelt, mis on nende arvates peamised __oktoriõppe probleemid. Kontrastses Bathumis kohtuvad Nõukogude Liit ja moder__e maailm.

TSITAATSÕNAD

- Tsitaatsõnad on puhtvõörkeelsed.
- Tsitaatsõnu kirjutatakse nagu võörkeeles, kust nad võetud on.
- Tsitaatsõna tuleb muust tekstist (üldjuhul kaldkirjaga) esile tõsta, nt *status quo*, *de facto*.
- Tsitaatsõnade käänamisel kasutatakse ülakoma, nt *drive*'iga, *jazz*'i.
- Oma- ja tsitaatsõnast liitsõna osised tuleb ühendada sidekriipsuga, nt *sushi*-riis.
- Tsitaatsõnadest püütakse teha ka eestipärasemaid mugandusi, vrd *pizza* – pitsa.

Harjutus 7. Paranda tsitaatsõnade õigekirja. Leia tekstist tsitaatsõnad ja tõmba neile laineline joon alla. Lisa õigesse kohta ülakoma, kui vaja.

Osalesime keraamika workshopil. Kuidas tunda ära õigesti valmistatud cappuccinot ja espressot? Kunagi oli kohv lihtsalt kohv. Nüüd on kohv nii espresso, *caffe latte* kui ka *latte macchiato*, cappuccinost ja frappuccinost rääkimata. Ta on olnud self-made man ka selle väljendi sõnasõnalises mõttes. Ära lisa oma postitusele kõikvõimalikke hashtage lihtsalt niisama. Baarmeni kutseeksami info ja materjalid leiate Eesti Hotellide ja Restoranide Liidu kodulehelt. Happening toimus endises silotornis päikeselisel pärastlõunal 2004. aastal Amelandi saarel.

Asenda tsitaatsõna omasõnaga. Abiks võid kasutada võõrsõnade leksikoni.

<i>show</i>	<i>top</i>
<i>hashtag</i>	<i>web</i>
<i>influencer</i>	<i>cum laude</i>
<i>curry</i>	<i>grand prix</i>
<i>sushi</i>	<i>rucola</i>
<i>rock-muusika</i>	<i>risotto</i>
<i>au pair</i>	<i>graffiti</i>
<i>manager</i>	<i>pub</i>
<i>imago</i>	<i>fan</i>
<i>e-mail</i>	<i>club</i>
<i>yuppie</i>	<i>pop up</i>
<i>spa-hotell</i>	<i>live-muusika</i>